
Pregledni rad
UDK 316.77:502.2 (497.6 Popovo polje)
(75-88)
Primljeno: 7. 4. 2011.

Ivo Lučić*

I „Božji“ i „vražji“ protiv prirode

Sažetak

Kako mediji prikazuju prirodu i što se prilikom donošenja važnih razvojnih odluka govori o prirodi? To je nit vodilja članka koji se temelji na analizi pisanja lokalnih i regionalnih novina o Popovu polju. Popovo polje je hidromorfološko središte krškog krajolika univerzalne važnosti, koje je poslužilo klasicima karstologije (znanosti o kršu) za izučavanje i opis *holokarsta*, najrazvijenijeg tipa krša. Pri tome, isti pristup prakticiraju ljuti ideološki protivnici: oni koji prirodu smatraju Božjim djelom i oni koji je promatraju kao potrošnu robu. Naši mediji trebaju temeljito izmijeniti svoj odnos prema prirodi i to zbog više razloga: zbog osnovne potrebe objašnjenja svakodnevnih okolnosti koje bitno određuju život publike, zbog globalnih klimatskih promjena koje ovo pitanje stavljaju u fokus svjetske politike te zbog činjenice da je na nama da očuvamo najslavniji element svjetske krške baštine – i to u njegovim ekološkim i etnološkim aspektima – jer se oni nalaze na našem području.

Ključne riječi: mediji, povijesne slike prirode, dinarski krš / Popovo polje, upotreba prirode, znanost.

* Autor je doktor znanosti i novinar, Zagreb, Hrvatska, e-mail: ivolucic1@gmail.com

Review article

UDK 316.77:502.2 (497.6 Popovo polje)
(75-88)

Received: April 7, 2011

*Ivo Lucić**

Both God and Devil followers in defiance of nature

Summary

In what way do media report on nature and what is the discussion like when important decisions are being made? This is the guideline of the article based upon analysis of local and regional newspapers on Popovo Polje. Popovo polje is hydro morphological center of important karst landscape which was used by the classicists of karstology (science of karst) to research and describe holokarst, the most developed type of karst. Moreover, the same approach is used by harsh ideological opponents: those who conceive nature as God's act and those who see it as expendable goods. Our media should thoroughly change their relation to nature for more reasons: firstly because of basic need to explain everyday circumstances that determine the life of audience, then because of global climate changes which put this question in the center of the world politics, and finally because we are to preserve the most famous element of world karst heritage- in its ecological and ethnological aspects - as they are in our area.

Key words: media, historical images of nature, Dinaric karst / Popovo polje, use of nature, science

* The author has PhD and he is a journalist, Zagreb, Croatia, e-mail: ivolucic1@gmail.com

Uvod

Kako mediji prikazuju prirodu? Kakva je njihova uloga u javnom razumijevaju prirode? S obzirom na golemu važnost obje sastavnice, to je jedno od bitnih pitanja suvremenog svijeta. Ekologija postaje središnja tema najvažnijih svjetskih konferencija, dok većina naših redakcija okoliš drži svojim sporednim pitanjima. Rijetki su novinari koji isključivo brinu o okolišu. U ovom se radu pokušava svratiti pozornost na medijsko praćenje prirode. Članak se temelji na analizi pisanja novina o Popovu polju, koje predstavlja krški krajolik univerzalne važnosti. Vrijeme promatranja ograničeno je do raspada Jugoslavije. Ta će nam okrenutost prošlosti, zajedno s izborom u općoj javnosti sporednog krajolika, omogućiti jasniji metodološki odnos.

Problem prirode

Dinarski krš jedno je od najvrjedniji krških područja u svijetu. Odlikuje se gotovo svim poznatim krškim oblicima, od najsitnijih škrapa preko dolova, vrtača ili ponikava do pećina, jama, ponora i estavela, te preko humova, kukova i glavica do uvala, dolina, polja i zaravni. Ne samo da je ovdje prisutna gotovo sva moguća tipologija krških formi, nego su one upravo tu najoblikovanije. To se u pravilu može reći za cijeli dinarski krš, prostor topivih stijena od Soče do Skadarskog jezera i od gotovo najzapadnijih jadranskih otoka do Podrinja. Krš je prvi put otkriven i opisan u Dinaridima, najprije u slovenskom Krasu sredinom 19. stoljeća, a to otkrivanje i studiranje učinilo je karstologiju (nezavisni, integrirani znanstveni sustav individualnih grana koje poduzimaju kompleksna proučavanja područja prekrivenih stijenama različita stupnja topivosti¹) svojevrsnom riznicom autentičnih dinarskih vrijednosti. Sami naziv reljefa „kras“ (u Hrvatskoj većinom „krš“) ime je istoimene slovensko-talijanske pokrajine u zaleđu Trsta i nekih toponima drugdje duž dinarskog krša, primjerice sela na otoku Krku. Karstologija naziv duguje izrazu „karst“, što je germanizirani oblik talijanskog naziva „carso“ za već spomenutu pokrajinu. Razlog je u činjenici što su najaktivniji istraživači bili austrijski geografi i geolozi. Značajan niz

¹ Panoš, Vladimir: Karstology, an integrated system of sciences on karst, *Acta carsologica*, Ljubljana, 1995., XXIV, 43.-50.

narodnih naziva za krške pojave kao što su doline, ponori, uvale, humovi, kamenice, polja, pa i jame, postali su međunarodno usvojeni stručni nazivi.

Unutar te krške cjeline stručnjaci ističu jednu regiju u kojoj su specifične prirodne vrijednosti još razvijenije. To su južni Dinaridi, prostor između Neretve i Skadarskog jezera. Ocu karstologije, Jovanu Cvijiću, poslužio je da definiira *holokarst* kao tip najrazvijenijeg krša². Unutar njega prostorno je najorganiziraniji sliv Trebišnjice, koji seže od planine Lebršnika na sjeveru do Cavtata i Hutova blata na jugu. Najzgušnjiji je izraz sliva, njegovo hidromorfološko srce, Popovo polje, središnja depresija u koju se staju i akumuliraju milijarde kubičnih metara vode i ondje se kroz neviđene kombinacije rastaču, spajaju i razmimoilaze na podzemnom putu do mora, čiji je dio još ostao nepoznat. Završeci tokova i danas su istaknuti ekološki sustavi poput Malostonskog zaljeva, Donje Neretve ili Hutova blata. Jedan njegov izraz je Ombla, podzemna rijeka koja je u ono klasično vrijeme karstologije smatrana najvećom ponornicom na svijetu³, čiji je ambijent stoljećima obilježavan „vilinskim kućama“, ljetnikovcima, crkvicama i mlinovima, dakle onime što je aktualna kultura držala najvećom vrijednosti. Dinarski krš najbogatije je stanište podzemne faune u svijetu koja je u velikoj mjeri rijetka, endemična i ugrožena. Taj je krški pojas naseljen desecima tisuća godina, a neke njegove pojave, poput pećina, stručnjaci smatraju otvorenim knjigama povijesti civilizacije.⁴ Bogata mitološka povijest jedno je od obilježja krša.

Kada se ima na umu krajolik kakav je skiciran u gornjim recima, pitanje njegove medijske interpretacije ne tiče se samo potrebe objašnjenja svakodnevnih okolnosti koje bitno određuju život stanovništva, nego podjednako i potrebe očuvanja najvažnije svjetske baštine toga tipa, i to u njegovim ekološkim i etnološkim aspektima.

² Cvijić, Jovan: Geomorfologija II, Beograd, 1926., str. 506.

³ Absolon, Karel: Výsledky Výskumných cest po Báľkaně. Časopis Morav. Mus. Zemsk, Brno, 1916., XV, 2, 245.–249.

⁴ Hamilton-Smith: Elery: Spatial planning and protection measures for Karst area. Acta carsologica, Ljubljana, 2006., 35/2, 5.-11.

Tradicionalna slika krša u medijima

Najstariju sliku prirode Popova polja koju zatječemo u medijima predstavlja opis iz jednog biskupskog izvješća Kongregaciji u Rim 1622., a prenosi ga hrašanski župni vjesnik *Dumo i njegov narod*. Potpisuju ga dvojica biskupa – biskup Lješa Benedikt Medvjedović i biskup Skadra Dominik Andrijašević koji kažu: „U Iliriji sada zvanom Hercegovina ima jedna ravnica duga 40 milja u kojoj ljeti rastu žitarice svake vrste, povrće i vino, a zimi je pokrije jezero tako duboko da bi po njemu mogle ploviti najveće morske lađe. U to vrijeme obiluje jednom vrstom ribe, koja je veoma ukusna i tako masna da se može pržiti u vlastitoj masti i ulju“⁵. Ovaj opis počiva na prirodnoj ambivalentnosti krajolika u čijem je središtu dugotrajna sezonska poplava polja, „blato“. Iako je prirodna pojava označena čudnom, slika se uklapa u viziju novovjekovne pejzažne umjetnosti u kojoj vlada arkadijski sklad prirode i čovjeka⁶. Arkadija je, prema tradiciji, postojbina Pana, boga pastira i prirode, te je kao takva postala simbol nepokvarena i idilična života.

Osnovno obilježje takvog shvaćanja jest priroda kao izraz božanskih sila. U njemu je zapažena širina od primitivnog poimanja vjere do onoga koje je moderno teološki utemeljeno. Sa sve većim utjecajem crkvenih učenja na svakodnevni život, priroda je postala slika kršćanskog Boga. „Netko je rekao da je dovoljno jedno krilo i oko leptira da uništi ateistu. O Bogu govori čitava priroda“, argumentira hrašanski župnik i urednik *Dume*, don Stjepan Batinović⁷.

Periodizacija svjetske kulture kod nas dobiva zaostatke, pa se sakralni pristup prirodi u javnom životu nastavlja do sredine 20. stoljeća. Završetkom Drugog svjetskog rata nastupa komunizam u kojem je vjera bila de facto zabranjena i stjerana na društvene margine. Tako se Božje mjesto često zamjenjivalo izrazom priroda, ponekad s velikim slovom P. Ali, službeno se njegovalo shvaćanje prirode kao desakralizirane materije. Suradnik *Dume*, don Ratko Perić, jednu svoju prigodnu polemiku s ateistom– autostopistom na relaciji Trebinje – Dubrovnik zaključuje obračunom: „Točno je da su to proizvodi prirode. Ali treba se izdignuti iznad fizike i kemije i postaviti filozofsko pitanje zašto i odakle.

⁵ *Dumo i njegov narod* : vjesnik župe Hrasno Hercegovina, DNJN, 1979./26:9.

⁶ Vos, W. and Meekes, H.: Trends in European cultural landscape development: Perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning*, 1999., 46(1-3): 3.-14.

⁷ DNJN, 1969./8:13.

Tko upravlja ključem prirode?⁸ Pitanje prirode, dakle, u bitnom je ontološko pitanje postanka i upravljanja svijetom.

Međutim, kako je osnovna značajka svake kulturne zajednice da bez obzira na površinske promjene počiva na strukturama „dugog trajanja“⁹, ranije „pogansko“ shvaćanje božanskog grčevito se držalo ispod suvremene, službene površine pravovjernosti. Jedan incident s vatrom, koji se dogodio neposredno poslije Drugog svjetskog rata, upućuje na takvo široko tumačenje: „Nije bilo drva za vatru pa nije htjela provreti kava, pa se čovjek u svojoj srditosti skoči, zgrabi pištolj i saspe u vatru. Vatra je Božje danje, ali je narod smatra nečim višim od običnih stvorova Božjih, pa se pričalo to njegovo, kao da je pucao na dragoga Boga“¹⁰. Unutar gornjeg sakralnog shvaćanja svijeta, mimo njegove pripadnosti religijskim zajednicama, vidljive su dvije kategorije postojanja bića: prvo, Božje danje u smislu kojem sve stvari postoje na zemlji, a drugo, vatra koja je više od toga i ima božanska svojstva.

Jedna od prirodnih pojava koja ima značajno mjesto u svetom poimanju svijeta jest grom. Ona se zbog svoje zvučnosti i slikovitosti posebno nametala pažnji ljudi. Smatrali su je očitovanjem Boga, ali i Božjom opomenom za nepoštivanje vjere. O tome govori događaj u kojem su se dvojica sakrila pod stablo cera od kiše. Kad je počeo promoćivati jedan ga prokle: „Što si prokapao, grom u te...“ i oba pobježe na neko zgodnije mjesto. Tek što je zadnji skočio, iako nije grmjelo, udri grom u cer i njega malo zanese. „Lijepa opomena“¹¹. Ovo tumačenje samo je korak od shvaćanja prirode kao Božje kazne, kakvih je primjera, također s gromom, u izobilju. Munja i grom su u slavenskoj religiji očitovali postojanje vrhovnog boga Peruna, a neke njegove attribute naslijedio je kršćanski sv. Ilija, što ih je dovelo do suvremenih dana.

U gradaciji opasnih, pa i zlih prirodnih pojava, odmah do groma su jame. Don Stjepan s tom vizijom povezuje jame Bezdan kod Kleka (Ćićura) i Francesku jamu kod duževske autobusne stanice Letava, te zaključuje kako sve jame po svijetu sa sobom imaju zle uspomene i nešto što „plaši i praska u tami, kako kaže Sveto Pismo“. Nije čudo (!) što s njima povezujemo misao na „vječnu jamu“, tj. pakao. Bog nas

⁸ DNJN, 1976./22:3

⁹ Braudel, Fernand: *Civilizacije kroz povijest*. Zagreb, 1990., str. 494.

¹⁰ DNJN, 1971./13:39

¹¹ DNJN, 1970./10:54

sačuvao svake jame, osobito ove paklene, u koju srljamo sami, svojim grijehom, svojom voljom, a ne mogu nas u nju baciti ljudi, propovjedno zaključuje Dumo¹².

Izvan prethodnog shvaćanja prirode kao Božje slike ili Božje kazne, o njoj se u medijima govori kroz izvješća koja je prikazuju kao „svijet oko nas“. To materijalno geo-biološko poimanje prirode mediji vide uglavnom kao svijet prirodnih katastrofa. Mostarski *Osvit* relativno često donosi takva kratka izvješća. Najviše javlja o poplavama: „Eto jada i nevolje – blato u lipnju“, javlja se o poplavi uz poruku da ga treba isušiti¹³, a za dva broja donosi članak o bijedi naroda¹⁴. Također, sličan je i članak o velikoj kiši od 4. listopada 1902: „I u pokrajini ovih dana, kako nam javljaju s pruge Gabela – Trebinje lievala je kiša kao iz kabla, te je na mnogim mjestima povodnja, koja odnosi težaku zelen i uništava mu krvavi trud. Popovo se polje nalijeva, to se seljaci do pasa u vodi žure, da bar nešto spase, trgajući zelen kukuruz“¹⁵, a potom list opet javlja o iseljavanju iz pokrajine zbog slabe ljetine¹⁶. Uz bok poplavama *Osvit* javlja o potresima, poput onih kod Stoca i Trebinje, o potresima s jakom kišom,¹⁷ itd., te o gromu koji je zadesio nekog nesretnika na pruzi kod Hutova¹⁸.

Sličan niz vijesti povezan s prirodom odnosi se na pojave vukova i štete koje od njih nastaju seljacima: to se dogodilo na Trebinjli više puta u jednoj godini¹⁹. Četvrt stoljeća iz toga *Dubrovački list* (kolovoz 1924.) javlja da vukovi u dubrovačkoj okolini u čoporima usred bijela dana napadaju stoku, ovce, konje i goveda: „Čobani su nemoćni da se obrane. Općine Orašac – Slano i pogranična hercegovačka sela pretrpjela su samo kroz ovo ljeto nekoliko stotina zaklane stoke“²⁰. List podsjeća da je s dalmatinske strane bila organizirana hajka u kojoj su ubijena dva vuka te objavljuje novu hajku koja će biti organizirana sa srezovima Trebinje i Ljubinje. „Goni se od Stonskog primorja u pravcu na Ravno“, s lovačkom „zasjedom na cestu Slano – Zavala“, s „istoka od sela Mrčevo – Belenići do pomenute ceste“, a „centar je selo Orahovi

¹² DNJN, 1971./13:24

¹³ *Osvit*, Mostar, 1899., 52:4

¹⁴ *Osvit*, 1899./54:3

¹⁵ *Osvit*, 1902./78:4

¹⁶ *Osvit*, 1902./88:4

¹⁷ *Osvit*, 1899./77:6

¹⁸ *Osvit*, 1900./57:4

¹⁹ *Osvit*, 1899./37:4; 53:1 i 76:6

²⁰ *Dubrovački list*, Dubrovnik, 1926./I-31:4, dalje: DL

Dol u Hercegovini“. „Druga zasjeda je od sela Gromače na Gorogaše u Hercegovini.“ List poziva na sudjelovanje u hajci „e da bi se ovom zlu, koji je malo neobičan za naše pitome krajeve, stalo na kraj“²¹. Ova organizirana suprotstavljanja nedaćama obilježja su modernih društava: prirodu su ranije nastojali udobrovoljiti održavanjem obreda i molitava. Tako ova izvješća na stanoviti način pokazuju početak modernizacije ovdašnje zajednice, u smislu racionalizacije života i „rašćaravanja“ prirode.

Moderni ideal prirode kao pokornog sluga

Od sredine 20. stoljeća mediji drukčije pristupaju prirodi i drukčije određuju njezino mjesto u životu čovjeka. Put tome, pored gore navedenog, počeo je utirati stereotip o kršu koji je već bio utvrđen u prvoj četvrtini stoljeća, kada *Narodna sloboda* krajolik atribuirao kao «krševito Ravno u Popovu»²². Naime, krajolik pod nazivom *kamena pustinja*, oslobodio je korisnike svakog obzira prema njegovim vrijednostima i zaštiti.²³ Novo shvaćanje ogleđa se u sljedećem citatu: „Ono što se učilo u geografskim udžbenicima o Popovu polju postat će prošlost, jer ovoga puta ljudska ruka će se uhvatiti u koštac sa prirodnom stihijom i savladati njene čudi i pokoriti je svojoj volji.“²⁴ Priroda definirana kao stihija koju će čovjek slomiti i pokoriti svojoj volji povezana je, vidjeli smo, s kapitalističkom racionalizacijom života i modernizacijom koja dolazi sa Zapada, ali u Popovu se pojavljuje uspostavom državnog poretka koji se legitimirao socijalističkim idejama. Socijalizam se očitovao kroz grubu elektrifikaciju i industrijalizaciju, a na duhovnoj strani kroz ateizam, progon vjere i zauzimanje božjeg mjesta u organizaciji duhovnosti. Lokalni tjednik prenosio je stavove i uputstva vlasti i „kao i drugi mediji u komunizmu, služio je kao kotačić nekog velikog mehanizma.“²⁵

Dok su se izvodili radovi koji će promijeniti prirodu Popova, povremeno su objavljivani lakši članci, crtice i ilustracije, kao drage slike

²¹ DL, 1926./I-31:4

²² Narodna sloboda, Mostar, 1921./III-11:3

²³ Lučić, Ivo: Povijest poznavanja Dinarskog krša na primjeru Popova polja, disertacija, Nova Gorica, 2009., 523.

²⁴ Glas Trebinja, Trebinje, 1.12.1964., dalje: GT

²⁵ Bertrand, Claude – Jean: Deontologija medija, Zagreb, 2007., 16.

iz kolektivne memorije, koje će s promjenama biti izbrisane s krajolika. Bilo je to svojevrsno navikavanje u malim dozama, ali bilo je i bolnih rezova. Takav je slučaj sela koja će potopiti hidroakumulacija Miruše kod Bileće, slika prirode kao zavičaja koji se gubi: „Voda guta pradjedovska ognjišta, a Mari Perežanin (67, Panik) se ne ide iz doma koji postoji pet vjekova. Pogledom obuhvaća napuštene zidine susjeda. Suza suzu prestiže. Selo Panik briše se i sa geografske karte. Ni vode, koje narastaju naočigled svih, nisu dovoljna opomena.“²⁶ U situaciji posvemašnje opresije pisanje je trebalo pokazati da tvrdoglavost malog broja zaostalih seljaka ne može zaustaviti budućnost koju će osvjetliti volframova nit.

Glavni kriterij za dobro zajednice ogleda se u jednom upozorenju kako se „beskorisno“ prosipa voda koju HET (Hidroelektrana na Trebišnjici) smatra zlatom.²⁷ Misli se na to kako još uvijek znatan dio voda prirodno odlazi u more, mimo hidrocentrala. Dakle, nije kriterij postupanja funkcioniranje ekosistema i njegovo održavanje u stanju prirodne ravnoteže, nego ono što odlučujuća društvena skupina smatra da je korisno za kolektiv.

Čovjek se do te mjere zanio industrijskim preoblikovanjem svijeta da je predvidio potpunu zamjenu prirode proizvodnim surogatima. Očekivalo se da će mehanika i kemija riješiti sve: plodnost zemlje, uklanjanje korova („hemiski rat korovu“), pa čak stvaranje kiša. „Prva vještačka kiša“ u Popovu polju zbila se sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća i označila je pravu poljoprivrednu industrijalizaciju. Radi se o „navodnjavanju na način koji do sada nije bio poznat u kraškim poljima“²⁸. Usporedno s ovim vijestima, javlja se o nepovoljnim reakcijama prirode: o zagađenoj rijeci, o višekratnim pomorima ribe i slično. Međutim, upozorenja se ne uzimaju ozbiljno.

Krš još bez svoga slikara

Iako rijetko, u medijima nailazimo na tretman prirode koji se temelji na znanstvenim izvorima. Jedan od njih prenosi dijelove „senzacionalnog javnog predavanja“ Karla Patscha, održanog 26. travnja

²⁶ GT, 29.11. 1967.

²⁷ GT, 15.4.1970.

²⁸ GT, 25.5.1984.

1921. u Geografskom društvu na Bečkom sveučilištu. Predavanje poručuje da je priroda ove zemlje uništena krivom upotrebom, najviše ogolijevanjem šuma. „Krš nije bez ljepote, njegove boje i kontrasti nisu još našli slikara“, simbolički poručuje Patsch²⁹.

U znatno povoljnijem svjetlu krajolik Popova polja sagledava znanost na koju se naslanja turizam. U članku posvećenom Slanom, unutar serijala „Tragom dubrovačkih ljepota“, Popovo je polje pozitivan faktor, kao što je to i romantična okolina Slanog, zelene šumice i ugodne šetnje uz more, velebna priroda, blaga klima, itd. Autor kaže da su geomorfološke prilike Slanog i njegova zaleđa davale naročitu antropogeografsku važnost i vrlo važan položaj privrednom životu Dubrovnik. Podastire geomorfološki razvoj vale Zavala – Slano, koja je nekad služila za vodene tokove, a čije je dno „ostalo kao put ljudskim strujama iz zaleđa još u predhistoričko doba“.³⁰ Ovaj članak odražava buđenje interesa za prirodu temeljeno na znanstvenim informacijama, a koje je u Dubrovniku pratilo okupljanje i organizirano djelovanje ljubitelja prirode.

Šire uvjete za prijem takvih informacija stvorila je stoljetna estetizacija mediteranskog krajolika³¹ koju je kapitalizam iskoristio za industriju odmora. Gradovi na obalama Sredozemlja zbog uvezenih sirovina i energenata razvijaju veliku industriju koja je privukla radnike, a potom razvijaju i djelatnosti usluga. U ovaj proces Dubrovnik je ušao za naše prilike rano, ali je percepcija Popova iz Dubrovačkog lista kasnije zamrla.

Zaključak

Slike prirode u Popovu polju koje zatječemo u medijima pokrivaju širok raspon konceptualnih i uporabnih pristupa, različitih izvora iz kojih se o njima doznaje i žanrova kroz koje mediji govore. Po

²⁹ NS, 1921./III-25:1-3

³⁰ DL, 1926./I-31:4

³¹ Lučić, Ivo: Povijest poznavanja Dinarskog krša na primjeru Popova polja, disertacija, Nova Gorica, 2009., 523.

svjetonazoru, prirodu su najviše promatrali kao izraz nadnaravnih sila³² koje su očitovale različite tipologije svetosti, od ranih vjerovanja do suvremenih monoteističkih religija. Ove posljednje daju završni izgled slike prirode, a njihovu kulturološku armaturu i dalje uvelike čine pretkršćanske pojave, koje povremeno progovoraju kao sile zla. Primjer su za to jame, koje su pojam pakla, ili grom, koji je pojam Božjeg straha. Također, prisutno je potpuno suprotno, ateističko viđenje, koje prirodu svodi na materiju bez sakralnih vrijednosti. Ono je kreirano na razvoju prirodoznanstvenog shvaćanja koje je bezbrojnim ponovljivim dokazima razbijalo mitološka tumačenja svijeta, a sakralna tjeralo na bolje argumentacije, te našlo praktičnu primjenu u racionalizaciji zapadne proizvodnje.

Po načinu upotrebe prirode vidljiva su dva svjetonazora: tradicionalni i moderni ili industrijski. U prvom se čovjek shvaća dijelom prirode i svjestan je ovisnosti o njoj, duhovno i materijalno; njegove su mogućnosti upotrebe prirode ograničene na dosege pučke tehnike. U temelju drugog svjetonazora leži pojam korisnosti³³: priroda vrijedi onoliko koliko se ona izravno ili njeni produkti dadu prodati na tržištu. Njena je iskoristivost multiplicirana razvojem industrije koja zajedno s duhovnim zaleđem, tj. desakralizacijom, prirodu ostavlja bez zaštite.

Moguće je uočiti tri vrste izvora informacija o prirodi: pučko mišljenje, poruke glasnogovornika moći koji se smatraju nadležni za ta tumačenja (crkvena i politička), te znanstvene izvore. Pučko mišljenje u našem slučaju leži u tradicionalnoj svijesti i povezano je s mitologijama i sakralnim slikama. Govor s pozicije moći može biti temeljen na svim vrstama znanja koja međusobno mogu biti različita, pa i suprotna, a zajedničko im je traženje općeprihvaćenosti. Tako je u isto vrijeme, u drugoj polovici 20. stoljeća, *Dumo i njegov narod* tražio da priroda bude poimana kao Božje djelo, a *Glas Trebinja* propagirao je „bezbožničku“, materijalističku sliku svijeta. Znanstveno je ono mišljenje koje za svoj temelj uzima znanstvenu istinu, a ne neki drugi kriterij. Njegova slabost je u razdrobljenosti pristupa po disciplinama, čime se gubi presudan osjećaj cjeline, koji imaju, promjerice, religijska ili mitološka tumačenja. Na primjeru Popova polja imamo odsustvo suradnje između osnovnih prirodoslovnih disciplina, kao što su geologija i biologija, što je otvorilo

³² Claval, Paul: The Idea of Landscape. PECSRL – The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape. 23th Session – Landscapes, Identities and Development. Lisabon and Óbidos, Portugal, 1st – 5th September 2008.

³³ Claval, Paul: 2008.

moćnost ekološkim štetama. Suradnja na sagledavanju vrijednosti ovdašnje prirode kojoj bi se pridružile društvene i humanističke znanosti (antropologija, etnologija, povijest, itd.) bila bi veće jamstvo za ispravno razumijevanje i upotrebu krajolika. Ovi se odnosi mogu promatrati i prema drugim varijablama, primjerice, prema kriteriju opstanka zajednice kojoj je taj krajolik prirodno stanište. Naime, taj je kriterij osnovna logika svakog sustava, a kako on ovdje nije došao do izražaja, očito je primijenjen neki heteronomni kriterij koji je razbio i uništio lokalnu zajednicu.

Iz materijala je vidljivo kako svjetonazor vlasnika medija određuje konceptualni odnos prema prirodi, koji određuje sadržaj i stav medija o prirodi i njegovu misiju. U slučaju *Dume i njegova naroda* priroda se tretira tradicionalno, govori se o rodnosti godine, o stočarskim prilikama i prirodi kao Božjem djelu i Božjoj kazni. Pisac dijeli egzistencijalni položaj vjernika te priželjkuje suzbijanje poplava. *Glas Trebinja* izražava trijumfalizam novoga društva koje baštini znanstvena znanja i tehnike u ovladavanju prirodom te ih koristi kao svoju legitimacijsku osnovu. U tom pogledu ono će ubrzo dokazati svoju sposobnost i (kratkoročnu) ispravnost. *Dumo* je smatrao komuniste bezbožnicima i đavlima, a *Glas Trebinja* seljake kršćane nazadnima, reakcionarnima i stoga opasnim «po režim». Moglo bi se reći da su oni bili glasnogovornici glavnih suprotstavljenih i neprijateljskih društvenih cjelina. Međutim, očito je da su oba lista imala jedinstven stav o potrebi obuzdavanja prirode polja, pa se ispostavilo da i „božji“ i „vražji“ isto misle o upotrebi prirode. Za ispravne odluke o upravljanju krajolikom nije nedostajalo znanstvenih informacija, ali su one zadržane u odvojenim znanstvenim disciplinama i izvan javnosti, što ih je učinilo društveno nedjelatnima.³⁴ U tome su, također, mediji odigrali važnu ulogu jer nisu bili mjesto javne diskusije, nego dirigiranih poruka.

³⁴ Lučić, Ivo: Povijest poznavanja Dinarskog krša na primjeru Popova polja, disertacija, Nova Gorica, 2009., 523. str.

Literatura

Absolon, Karel: Výsledky Výskumných cest po Báľkaně. *Časopis Morav. Mus. Zemské*, Brno, 1916., XV, 2, 245.–249.

Bertrand, Claude – Jean: *Deontologija medija*, Zagreb, 2007., 120.

Braudel, Fernand: *Civilizacije kroz povijest*, Zagreb, 1990., str. 494.

Claval, Paul: The Idea of Landscape. *PECSRL – The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape*. 23th Session – Landscapes, Identities and Development. Lisabon and Óbidos, Portugal, 1st – 5th September 2008. (<http://unjobs.org/authors/paul-claval> veljača 2009.)

Cvijić, Jovan: *Geomorfologija II*, Beograd, 1926., str. 506.

Hamilton-Smith, Elery: Spatial planning and protection measures for Karst area. *Acta carsologica*, Ljubljana, 2006., 35/2, 5.-11.

Lučić, Ivo: *Povijest poznavanja Dinarskog krša na primjeru Popova polja*, disertacija, Nova Gorica, 2009., 523. str.

Panoš, Vladimir: Karstology, an integrated system of sciences on karst, *Acta carsologica*, Ljubljana, 1995., XXIV, 43.-50.

Vos, W. and Meekes, H.: Trends in European cultural landscape development: Perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning*, 1999., 46(1-3): 3.-14.

Predmet istraživanja

Dubrovački list, Dubrovnik 1924.-1928., tjednik (DL),

Dumo i njegov narod : vjesnik župe Hrasno Hercegovina, 1965.-1981., 17. sv. (uglavnom polugodišnjak) (DNJN),

Glas Trebinja, Trebinje 1953.- raspoloživo do 1989., bez 1968.-1969., tjednik (GT),

Narodna sloboda, list za politiku, prosvjetu i gospodarstvo (podnaslov: glasilo Hrvatske pučke stranke za Hercegovinu), Mostar, 1919.-1932., (polutjednik / tjednik) (NS), i

Osvit, Mostar, 1898.-1907. (polutjednik).

